

VOORAF

Dick de Jong

Het deel van de Alblasserwaard waar de meeste boerderijen voorkomen krijgt een nieuwe gemeentenaam: Molenlanden. Mooi en democratisch tot stand gekomen. Het zal velen duidelijk zijn waarom het die naam is geworden. Toch kun je er vraagtekens bij zetten, denk ik. Want als je nu zo nodig die molens van dat werelderfgoed wilt aanhalen had niet simpelweg voor Kinderdijk gekozen kunnen worden? Die naam kennen ze over de hele wereld. Daarom: wat te denken van Boerderijlanden? Het aantal aanwezige boerderijen overtreft vele malen het aantal molens! En het zijn juist die boerderijen, die we beschouwen als de iconen van de streek. Een herkansing is er niet, heb ik intussen vernomen van de voorzitter van de bij de nieuwe naamgeving betrokken commissie...

NAMEN VAN APPELS EN PEREN

Al uit het klassieke heldendicht van Homerus, de Odyssee, blijkt dat de oude Grieken in de achtste eeuw voor Christus verscheidene appel- en perensoorten kenden. Ze duiden deze dan aan als 'zoete', of 'zure' en als 'vroeg', of 'late', maar namen kende men toen nog niet.

Een bekend Romeins geschiedschrijver beschreef in *Naturalis Historia* ruim 30 appelrassen. Ze komen later weer voor in de door Karel de Grote in de negende eeuw voorgeschreven leefregels. Zelfs in de zeventiende eeuw is er eigenlijk nog geen sprake van beschrijvingen. In een heel oud boek, getiteld *Herbarius* ofte *Kruidboek* (eind zeventiende eeuw) staat het volgende lijstje: Paradijs-Appel, Kool-Appel, Aagt-Appel, Joopjes, Knoop-Steertjes, Scijverts, Seivelingen, Guldelingen, Goe-zoeten, Hondert-mark, Rabauwen, Bobbers, Pot-appels, Kannetjes-Appels, Wijn-Appels, Cipel-Appels en Ribbelingen.

Platen uit het boek van Knoop.

Het was pas na het verschijnen van het onvolprezen en ook nu nog unieke boekwerk Pomologie of Kennisse der Vruchten en bijzonder van de Appels en Peeren, van Johann Hermann Knoop, dat onbekende fruitrassen op naam werden gesteld. Pas met dit boekwerk waarvan de eerste Nederlandse uitgave in 1758 verscheen, was voor het eerst mogelijk geworden om te determineren aan de hand van vrij nauwkeurige beschrijvingen van relevante kenmerken, aangevuld met gekleurde illustraties.

Nog elk jaar wordt er een aantal oude rassen teruggevonden die al door Knoop in zijn boekwerk waren beschreven en afgebeeld. Zoals met interessante perenrassen als 'Dubbelde Riet-Peer' (later Zomer-rietpeer genoemd), zoals Knoop die beschreef, of met peertjes met zulke fascinerende namen als Rousseline, Hallemine Bonne, Rode Wangetje en Muscat Robert, die ook aan de hand van zijn boekwerk werden teruggevonden.

Regelmatig ook gebeurt het dat plotseling een ras in 'Knoop' wordt herkend dat al jaren gekend was, zij het onder een andere, soms lokale naam, of in een recenter boekwerk beschreven onder een andere naam. Een paar voorbeelden daarvan zijn de Somer Kroon-appel, of Cuisinot d'Été, later beschreven als Couleur de Chair, die in Oost Nederland beter bekend is onder de naam 'Streepkesappel'.

DE KOE IN DE KUNST

Museum De Koperen Knop kreeg afgelopen voorjaar een bijzonder schilderij in langdurig bruikleen. Het is afkomstig van de heer Pieter Jorissen van Veilinghuis Mak (ook regelmatig te zien bij het TV-programma Tussen Kunst en Kitch).

Het veestuk (olieverf op doek) is geschilderd door Hendrik Savrij (1823-1907) en heet Rustend vee met koeien en schapen.

Hendrik Savrij was een zoon uit het eerste huwelijk van de schilder en fabrikant Martinus Savrij en Pietertje van Duijnen. Hij trouwde op 20 november 1861 te Den Haag met Wilhelmina Cornelia Bauer en zij kregen drie kinderen.

Savrij werd tot kunstschilder opgeleid aan de stadstekenacademie van Haarlem. Na zijn opleiding legde hij zich toe op het schilderen van portretten en vooral landschappen. Bekend zijn zijn schilderijen van polderlandschappen met vee. Hij was lid van de kunstenaarsvereniging Arti et Amicitiae in Amsterdam en secretaris van Kunst Zij Ons Doel in Haarlem. Werk van Savrij bevindt zich onder meer in het Teylers Museum in Haarlem, het Rijksmuseum Amsterdam, het Haag Gemeentemuseum, het Westfries Museum in Hoorn en in de verzameling van het Instituut Collectie Nederland. En nu dus ook in Museum De Koperen Knop.

DE KOE IN DE LITERATUUR

De dichter is een koe

*Gras... en voorbij het grazen
lig ik bij mijn vier poten
mijn ogen te verbazen,
omdat ik nu weer evengrote
monden vol eet zonder te lopen,
terwijl ik straks nog liep te eten,
ik ben het zeker weer vergeten
wat voor een dier ik ben - de sloten
kaatsen mijn beeld wanneer ik drink,
dan kijk ik naar mijn kop, en denk:
hoe komt die koe ondersteboven?
Het hek waartegen ik mij schuur
wordt oud en glad en vettig op den duur.
Voor kikkers en voor kinderen ben ik schuw
en zij voor mij: mijn tong is hen te ruw,
alleen de boer melkt mij zo zalig,
dat ik niet eenmaal denk: wat is hij toch inhalig.
's Nachts, in de mist, droom ik gans onbewust
dat ik een kalfje ben, dat bij de moeder rust.*

Gerrit Achterberg.

SPREEKWOORDELIJK

Als het kalf verdronken is, dempt men de put

Als er pas maatregelen worden getroffen nadat er iets fout is gegaan, wordt daar vaak verwijtend op gereageerd met: 'Als het kalf verdronken is, dempt men de put.' Hoe is dat spreekwoord ontstaan?

Als het kalf verdronken is, dempt men de put. Al een heel oud spreekwoord, zoals blijkt uit beide afbeeldingen. Rechts een detail uit het bekende spreekwoordenschilderij van Breughel.

De uitdrukking bevatte aanvankelijk het woord kind: 'Als het kind verdronken is, dempt (ook wel: vult) men de put.' We moeten daarbij denken aan een waterput: een diepe put die gegraven is om bij het grondwater te kunnen komen of om regenwater in op te vangen als watervoorraad. Blijkbaar gebeurde het weleens dat er een kind in die put viel en verdronk – iets wat natuurlijk kan worden voorkomen door de put rigoureuus dicht te gooien. Het spreekwoord drukt in elk geval uit dat er te laat wordt ingegrepen en heeft vaak een 'zie je nou wel'-achtige ondertoon: het

probleem of gevaar was al veel langer bekend, en pas nú, nu het kwaad al is geschied, wordt er iets aan gedaan.

Het woord kalf is in de zeventiende eeuw in het spreekwoord terechtgekomen. Het is niet duidelijk waarom, maar er zijn wel allerlei vergelijkbare uitdrukkingen, ook in andere talen, waarin boerderijdieren voorkomen. Zo kwam in ouder Nederlands een uitdrukking voor met een ontsnapt of gestolen paard: 'Alst peerd verloren es, slut men den stal.' Ook het Duits en Engels kennen varianten met een kalf of paard en een stal: 'Wenn's Kalb gestohlen ist, bessert der Bauer den Stall [= verbetert de boer de stal]', 'to lock the barn door [= de staldeur afsluiten] after the horse has been stolen' en 'to lock the barn door after the horse has bolted [= ervandoor is gegaan]'.

Herkomst: Taaladviesdienst Onze Taal

PROVINCIE ZUID-HOLLAND

In het landelijk gebied van Zuid-Holland komt de komende jaren veel agrarische bebouwing vrij, blijkt uit recent onderzoek van het Kadaster en Wageningen Research. Provincie Zuid-Holland gaat met regionale partijen aan de slag om deze bebouwing voor andere doeleinden te gebruiken.

Gezamenlijke aanpak

Gedeputeerde Staten gaan met betrokken gemeenten en landbouworganisaties aan de slag met de uitkomsten van dit onderzoek want de ruimte in Zuid-Holland is schaars. Zaak om daar slim mee om te gaan. De werkwijze zal vooral gericht zijn om het creëren van nieuwe bestemmingen voor de voormalige bedrijfsgebouwen. De komende periode gaan alle partijen bepalen hoe en wat er (extra) nodig is om te komen tot een aanpak, rekening houdend met de regionale verschillen in aard en omvang van de leegstand. De aanpak richt zich op kansen voor herbestemmen naar nieuwe functies die de kwaliteit van het landelijk gebied versterken.

Onderzoek

In het onderzoek wijten de onderzoekers de toename van vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) voornamelijk door schaalvergroting in de landbouw en het gebrek aan opvolgers. De belangrijkste uitkomsten zijn:

- In periode 2015-2030 zullen circa 1.300 bedrijven stoppen (circa 1,3 mln. m² pandoppervlakte).
- De meerderheid van de huidige agrarische bedrijven is ook actief op andere terreinen zoals natuurbeheer.
- Er is veel potentie in het transformeren van leegstaande agrarische gebouwen naar andere functies.

De onderzoekers verwachten dat in de toekomst de gemiddelde oppervlakte aan bebouwing per vrijkomend erf langzaam toeneemt. De opgave richt zich vooral op de voormalige bedrijfsgebouwen en niet zozeer op de oude bedrijfswoningen daar het moeilijker is voor de voormalige bedrijfsgebouwen nieuwe functies te vinden zijn. De onderzoekers zien dit als een opgave voor de toekomst.

Nieuwsbrief Groene Hart 18.09.2017

TUINWORKSHOP ONTWERPEN & BEPLANTING

Boerderij & Erf A-V wil de komende tijd wat activiteiten gaan ontwikkelen. Dat start in november 2017 met twee tuinworkshops. U kunt daarbij kiezen tussen twee data

8 of 15 november 2017 (20.00 - 22.00 uur) in Museum De Koperen Knop, Binnendams 6, 3373 AD Hardinxveld-Giessendam.

De workshop begeleidt de deelnemers bij het indelen van hun tuin of erf en bij de keuze in de beplanting die daarbij gebruikt wordt. Daarbij gaat het ook om milieu, betere leefomgeving voor insecten, biodiversiteit in beplanting en duurzaamheid. Centraal hierbij staat inheemse beplanting en het gebruik van materialen uit de omgeving.

Aan de hand van een door de deelnemers meegebrachte plattegrond van hun tuin, wordt gekeken naar wat de mogelijkheden zijn om hier een meer echte streektuin van te maken, met heemtuinelementen. U leert tijdens de workshop ook veel over bomen, struiken en planten en van alles dat daarbij komt kijken.

De kosten zijn € 5,- inclusief koffie/thee. Begunstigers B&E A-V krijgen € 3,- korting. Aanmelden: secretariaat@boerderijenerf.nl of 06-53759618.

De workshop wordt verzorgd door Jans Bos Tuinontwerp & Advies te Giessenburg

BOEKRECENSIES

I DE LEVENS VAN JAN SIX – EEN FAMILIEGECHIEDENIS

Degenen die dit boek kennen vragen zich ongetwijfeld af wat een recensie van dit 'stadse' boek nu in een nieuwsbrief over plattelandsgebeuren moet. Zij die het boek goed gelezen hebben snappen het echter direct: een boerengezin of een boerenbedrijf leer je pas echt goed kennen als je weet wat er in de boerderij aanwezig is aan voorwerpen, aan zaken uit het dagelijks leven. Waarmee het boerengezin heeft geleefd.

Bij Boerderij & Erf realiseren we ons steeds meer dat het niet alleen gaat om de boerderij als gebouw, maar dat ook het landschap waarin die boerderij staat meespeelt en vooral dat de bewoners van die boerderij een belangrijk aandeel in de geschiedenis ervan hebben. Daarom is het zo belangrijk dat we te weten komen wat er in de boerderij te vinden is: wat er in staat en wat er aan de muur hangt. Van welke grote waarde dit laatste is om de geschiedenis ergens echt van te leren kennis, blijkt uit het geweldige boekwerk dat Geert Mak schreef over zes generaties Jan Six. Amsterdammers, maar in heel wat opzichten vergelijkbaar met goede Alblasserwaardse families. Die laatsten konden qua vermogen weliswaar niet in de schaduw staan van de zes beschreven Jannen, maar een goed lezer zal met een stukje gezonde fantasie heel wat vergelijkingen treffen.

Doordat Geert Mak de gelegenheid kreeg de aanzienlijke optrekjes van de Jannen te bezoeken, kon hij aan de hand van de daarin bewaarde meubels, kunst en voorwerpen een schat aan informatie melden, die de geschiedenis van Nederland weer eens op een andere manier belicht. In de recensie van dit boek staat: 'Het beroemde patriciërsgezicht Six is door Geert Mak springlevend neergezet. In het familiehuis kon hij zich onderdompelen in vier eeuwen invloedrijk Amsterdams leven'.

Het begint met de eerste Jan Six, zeg maar degene die het familiehuis, 'de boerderij, waar de navolgende geslachten ook hebben geboerd' heeft gesticht. Bij de boeren in ons gebied ging dat net zo. Na de stamvader kwamen nieuwe mannen: binnen de familie heet de oudste zoon van de oudste zoon meestal weer Jan, tot de dag van vandaag. Ze werden boer, kerkbestuurder, heemraad. Ze bouwden een boerenbedrijf op en strompel-

den soms gebocheld, arm en eenzaam door het leven. Het is allemaal verstopt in datzelfde familiehuis, in diezelfde boerderij.

Geert Mak - Atlas Contact - 448 pagina's - €24,95 - ISBN 9789045027760

II ONZE VROEGSTE VOORoudERS

Hoewel weinigen hem kennen, is Leendert Louwe Kooijmans de man die de prehistorie van onze streek heeft bloot gelegd. Letterlijk. Eerder dit jaar verscheen van zijn hand een kloek boek met bovenstaande titel. Een boek over, zoals de subtitel zegt, De geschiedenis van Nederland in de Steentijd. Voor ons als bewoners en liefhebbers van de boerencultuur van belang, omdat het in feite gaat over het ontstaan van landbouw (en veeteelt) in Europa, waarbij in het bijzonder ook aandacht wordt geschonken aan de Alblasserwaard.

Ik (Dick de Jong) heb prof dr. Louwe Kooijmans meerdere keren ontmoet. Hij leerde onze streek kennen bij de opgravingen op de Hazendonk in Molenaarsgraaf. Toen Louwe Kooijmans en zijn team hun graafwerk afsloten, hadden ze zeven bewoningsfasen uit de nieuwe steentijd ontdekt. Op de Hazendonk werd aardewerk opgegraven dat nog nooit ergens gevonden was, versierd op een unieke manier. Dit aardewerk is genoemd naar de plek: de Hazendonkcultuur.

Louwe Kooijmans was bij de Hazendonk betrokken geraakt door toedoen van Huib de Kok. Huib in feite de initiatiefnemer van onze organisatie Boerderij & Erf. Huib ging in zijn jongere jaren nogal wat zaterdagdagen op pad, met een team amateurarcheologen. Op die manier kwamen de Leidenaars in contact met de Alblasserwaardse Hazendonk. Dat was al een opzienbarende opgraving, die de geschiedenisboeken deed veranderen. Dat werd flink overvleugeld door de later opgravingen in Giessendam, waar duidelijk werd dat de Alblasserwaard echt rijk is aan historie. In zijn boek gaat Louwe Kooijmans in op de eerste agrarische bewoning van Nederland: De menselijke geschiedenis strekt zich ver uit vóór de tijd waarin de mensen opschreven wat er zoal gebeurde. Dat is de periode die we - ten onrechte - prehistorie noemen. De geschiedenis van die tijd kunnen we enkel aflezen uit de sporen en resten die mensen in de bodem achterlieten, gedurende meer dan 100.000 generaties, meer dan een miljoen jaren. Dat is een lang traject van menselijke evolutie, culturele en maatschappelijke ontplooiing, van creativiteit en innovatie. Drie grote vragen houden ons daarbij bezig: wie zijn wij, waar komen wij vandaan en hoe kan het dat wij geen jagers meer zijn maar boeren?

Onze vroegste voorouders vertelt het verhaal van drie grote migraties: twee vanuit Afrika en een derde uit het Nabije Oosten. En we lezen hoe men op die momenten leerde om te gaan met de ijstijdcondities en reeds aanwezige Neanderthalers en jagers.

Onze vroegste voorouders gaat over de steentijd, toen Nederland aanvankelijk nog slechts een klein en anoniem stukje van de grote Europese ruimte was. Maar aan het einde van ons verhaal heeft de bevolking hier een eigen karakter gekregen en begint met de inrichting van ons land een nieuw hoofdstuk van onze geschiedenis.

Aardig daarbij is dat ineens de opgenomen kaartjes veranderen. Stonden er voordien alleen maar al lang bekende plaatsen vermeld, waar mensen vanuit het nabije Azië neerstreken, nu ineens wordt ook de naam Hardinxveld vermeld, midden

in onze eigen Alblasserwaard. Daarmee doelt men op de opgravingen op het traject van de Betuweroute in de polder Giessendam.

Een zeer lezenwaardig boek. Leendert Louwe Kooijmans (1940) was tot 2008 hoogleraar prehistorie aan de Universiteit Leiden.

ISBN 9789035127739 - Uitgeverij Bert Bakker - 2017 - € 39,99

III BOEREN BLIJVEN

Een groot formaat fotoboek: Vijftig jaar platteland in beeld. Een boek dat een beeld geeft van die laatste vijftig jaar, waarin er enorm veel is veranderd.

Bijna iedereen in Nederland heeft binding met het boerenleven. Ouders of (over)grootouders kwamen van de boerderij – niet raar als je bedenkt dat vijftig jaar geleden nog 750.000 mensen in de landbouw werkten. In de afgelopen vijftig jaar is het Nederlandse platteland echter ingrijpend veranderd. Schaalvergroting, specialisatie en landbouwmechanisatie gaven het boerenbedrijf in veel opzichten een totaal andere aanblik. Fotograaf Jan van 't Zelfde wist die veranderingen in *Boeren blijven: Vijftig jaar platteland in beeld* in beeld vast te leggen.

Van 't Zelfde selecteerde in *Boeren blijven* de meest tot de verbeelding sprekende foto's uit de duizenden foto's die hij heeft gemaakt. Zwartbonte en roodbonte koeien, de oude en nieuwe machines om bijvoorbeeld kluiten te breken of aardappels te poten en de bezigheden op en rond de boerderij: Jan van 't Zelfde laat zien hoe Nederlandse boeren en boerinnen ondanks alle veranderingen gewoon boer zijn gebleven. Journalist Haro Hielkema schreef de teksten bij de foto's. Jan van 't Zelfde en Haro Hielkema - 261 pagina's en 342 foto's - 9789462581494 - WBooks - € 24,95.

VANUIT HET BESTUUR

Het bestuur heeft op dit moment naast de lopende zaken twee belangrijke punten onder handen.

NIEUW PROJECT

Dat is enerzijds het gereedmaken van een project om voor de komende jaren weer een flinke stap te kunnen zetten in de realisatie van de doelstellingen: aandacht vestigen op het belang van de boerderij in de veranderende wereld. Dat moet projectmatig gebeuren, omdat hier geld van derden nodig is. Vorig jaar is het toen opgestelde document te licht bevonden. Daarom is er nu een nieuw document, dat op veel onderdelen afwijkt van het voorgaande en dat met name acties als samenwerking met andere instellingen en ook een aantal innoverende zaken in zich heeft. De samenstelling hiervan heeft veel tijd in beslag genomen. De bedoeling is dat dit wordt ingediend voor een aanvraag uit het leaderproject. Daarnaast zullen er ook externe gelden nodig zijn, waarvoor binnen afzienbare tijd acties gevoerd moeten worden. En bovendien is er ook weer dringende behoefte aan veel vrijwilligershanden en -hoofden. Dus als u iets voor Boerderij & erf A-V wilt gaan doen, hoort het bestuur dat graag.

KRIMPENERWAARD

Het tweede punt is de praktische invoeging van de Krimpenerwaard in de bestaande situatie. Hiervoor zijn inmiddels besprekingen gevoerd en de begunstigers zal om hun mening worden gevraagd tijdens de geplande najaarsbijeenkomst. Daarna gaat het bestuur via verdere besluitvorming de zaak verder voorbereiden en hopen we voor 1 januari 2018 de samenwerking definitief te kunnen afronden. Pas daarna

kan 'het echte werk' van de realisatie van de samenwerking worden opgestart. Er is nog heel veel te doen.

ADVERTENTIES

Er is een beperkte ruimte in deze nieuwsbrief voor het plaatsen van een advertentie. Informatie meer bij het secretariaat naar de mogelijkheden.

DE UITSMIJTER

Dit schilderij van Jan Voerman jr sluit goed aan bij de tijd van het jaar: herfst.

REDACTIE & SAMENSTELLING Dick de Jong - Bureau Tekstwerk - met dank aan Jenny Mollema-Gons
redactieadres: Buitendams 51, 3371 BA Hardinxveld-Giessendam, 06-22845889, djdejong@planet.nl
FOTO'S: Collectie Boerderij & Erf, Bureau Tekstwerk en anderen.

BOERDERIJ & ERF
alblasterwaard - vijfheerenlanden

secretariaat Sluis 57 | 2964 AT Groot-Ammer | 0184-661425/06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl | www.boerderijenerf.nl